

Ngaka Glenda Kruss

Molaodiphethiši wa
Senthara

Senthara ya tša Mahlale, Theknolotši le Dilaetši tša Boithamelolo

CeSTII e obamela melawana ya boleng bja tshedimošo ya bosetšhaba le ya boditšhabatšhaba, go realo e le go netefatša go lekana le ditiro tše di amogegilego maemong a boditšhabatšhaba a Mokgatlo wa Tirišano le Tlhabollo ya Ekonomi (OECD), le go hlabolla magato ao a lego maleba ka seemong sa Afrika. E šoma gotee le Dinaga tše di Hlabologago tša Borwa bja Afrika le ditšhaba tša kelo Afrika ka bophara ka ga dinyakišišo le melawana. E raloka tema ya tlhahlo le kago ya bokgoni ya kelo ya STI ka Afrika, ka go dirišana le Lesolo la Theknolotši ya Mahlale ya Afrika le Dilaetši tša Boithamelolo tša Setheo sa Tlhabollo sa Mokgatlo wa Selekane sa Afrika (AUDA-NEPAD), Tekodišišo ya tša Mahlale, Theknolotši le Boithamelolo ya Afrika (AOSTI), le Lekala la Tlhabollo ya tša Leago le Batho la SADC leo le rwelelo maikarabelo go mananeo a STI.

Senthara ya Mahlale, Theknolotši le Dilaetši tša Boithamelolo (CeSTII) ke karolo ya Khansela ya Dinyakišišo tša Dithutamahlale tša Batho (HSRC). Go šomela Afrika Borwa mengwaga ye e fetago ye 50 (masomehlano), HSRC ke sehlolongwa se segolo go di feta ka Afrika ka go dithutamahlale tša leago le tša batho. E a tšweletša le go phatlatša tshedimošo yeo e tsenyago letsogo go melawana le go mananeo a mabapi le; phedišo ya bohloki, ditharollo tša go fokotša tlhokego ya tekatekano, le boithamelolo bja go hloma mešomo. Go feta fela go ba motšweletši wa dinyakišišo, makala a HSRC le disenthara tša go hlabolla dinyakišišo ka ga melawana le seabe. Tirišano le selekane ke karolo ya maitshwara a yona gomme HSRC e šoma le dihlolongwa tša ka nageng, tša ka seleteng le tša boditšhabatšhaba tša setšhaba, tša phraebete le tša metseng.

CeSTII e tsenya letsogo ka dipalopalo tša semmušo go ela mahlale, theknolotši le boithamelolo (STI), e lego mošomo wo ka tlwaelo o dirwago ke ditheo tša bosetšhaba tša dipalopalo ka dinageng tše dingwe. Mo mengwagasomeng ye mebedi ye e fetilego, CeSTII e agile bolotatshedimošo bjo bo humilego ka ga tshedimošo ye telele ka ga dinyakišišo le tlhabollo (R&D) le boithamelolo go tla go šomišwa ke bahlami ba melawana le dinyakišišo lefaseng ka bophara. Dinyakišišo tša Afrika Borwa ka ga R&D, dinyakišišo ka ga boithamelolo bja dikgwebo, le dinyakišišo tše dingwe tša go amana le melawana di dirwa kgafetšakgafetša.

Mošomo wa rena

CeSTII e nyaka mekgwa ye meswa go sekaseka R&D le tshedimošo ya boithamelolo bja dikgwebo, go thuša go rarolla ditlhohlo tša tlhabollo mabapi le lekala la maphelo, ekonomi ya tikologo, ekonomi ya mawatlle, go aga mmušo wa bokgoni, le makala a ekonomi ao a beilwego pele ka Afrika Borwa. Se se tsenya letsogo go motheo ye meswa ya dikgopolo, ditlhamo le mekgwa ya go ela boithamelolo ka makaleng ao a sego a semmušo le a dikgwebo tša temo, go eya ka mekgwa wa Sengwalwa sa Dithahli mabapi le go Kgoboketša, Go bega le go šomiša Tshedimošo ka ga Boithamelolo ka ga OECD ya Oslo.

Senthara e ikemišeditše go maatlafatša ka fao dinyakišišo di dirwago ka gona ka go lekodišiša ka go diriša ditlabele tša titšithale le mekgwa ye meswa ya dinyakišišo.

CeSTII e tsenya letsogo ka mafolofolo go selaetši sa kelo ya STI ya setšhaba ka Afrika le lefaseng ka bophara, e lego seabe seo se theilwego ke maikemišetšo ao a akaretšago bohle le a tlhabollo ya go tšwela pele go ya go ile.

Makala o nepišo

Go ela bokgoni bja R&D ka Afrika Borwa

Dinyakišišo tša R&D tša ngwaga ka ngwaga tša Afrika Borwa ke setlabele se bohlokwa sa go maatlafatša tshepedišo ya selaetši sa STI go go hlama melawana fao go theilwego go bohlatse ka go fana ka dipalopalo tša kakaretšo tša phethagatšo ya R&D. Tshedimošo ye e ka šomišwa go hwetša tshekatsheko ya dipalopalo ye e tšwetšago pele le go lekodišiša tshedimošo ebile e laola dinyakišišo tša tlaleletšo tšeo di tšeneletšego ka nepo ya go rerišana le tšhabollo ya ekonomī le merero ya melawana ya Afrika Borwa.

Go ela bokgoni bja boithlamelo ka difemeng ka difemeng tša na nageng

Selo sa motheo seo se beilwego pele go dinyakišišo ke go kaonafatša boleng le oketša nepišo ya kelo ya boithlamelo bja dikgwebo ka Afrika Borwa. Dinyakišišo tša bosetšhaba ka ga boithlamelo bja dikgwebo di dirwa mo lebakeng la mengwaga ye meraro, gomme tšona di akaretša difeme ka botšweletšing bja semmušo, ka meepong le ka makaleng a ditirelo, gomme bjale di fihla le ka dikgwebong tša bolemi.

Tšwelelo ye mpsha selaetši

Lenaneo la dinyakišišo ka ga selaetši sa bosetšhaba sa STI la Kgoro ya Mahlale le Boithlamelo le tšweletša pele boithlamelo ka nepo ya go fihlelela tšhabollo ye go ya go ile le yeo e akaretšago mang le mang. Tlhako ya selaetši se seswa e bolela ka ga tirišana le Sehlongwa sa Afrika sa Afrika Borwa, Khansela ya Keletšo ya Bosetšhaba ka ga Boithlamelo (NACI), SADC, AUDA-NEPAD, AOSTI, le dinaga tša Afrika ka botšona ka go tšwetša pele dilaetši le magato ao a lego maleba ka seemong sa Afrika le go thekga Leano la tša Mahlale, Theknolotši le Boithlamelo tša Leano la Afrika 2024 le Dinepo tša Tšhabollo ya Go ya go ile.

Dikgokagano, go amana, kabo ya bokgoni le go kgoboketša tshedimošo ga dilaetši tša STI

Thekgo ya diprotšeke tša mehuthuta, go kgokaganya le go tšwetša pele mošomo wa CeSTII, go akaretšwa Kgokaganyo ye e diretšwego fela seo ya CeSTII, Phatlalatšo, Ponagalo le Leano la Tlhohletšo go na le dinepišo tše maatla tša titšithale. Se se katološa phihlelelo ka nepo ya go rerišana le batšekarolo ba maleba ka nepo ya go ba le seabe sa go ya go ile, go maatlafatša go diriša titšithale ka nepo ya go maatlafatša go kgatha tema ka dinyakišišong le dikelo tša go fetola, le go hlama disthepedišo tša kgwebo tša go hloka mathata ka nepo ya go fihlelela tšhomišo ya tshedimošo ye e kaonafetšego le go e kgoboketša.

CeSTII e dira dinyakišišo tša STI tšeo lebeletšego kudu ditlhohlo tše diswa tša ekonomī ya setšhaba pele, goba ka go sepela mmogo le, ditshepedišo tša melawana. Se se ra gore ge molawana o šetše o hlamilwe, dinyakišišo di ba gona gore go be le dipoledišano le kgato ye e tšewago. Magato a maswa le dilaetši tša STI di swanetše go ba maleba kudu le go laetša ditlhohlo tša rena tša tlhaboillo ka borwa bja Afrika. Mo nakong ye e fetilego, Afrika Borwa e amogetše kudu mekgwa ya boithlamelo le ya ekonomī go tšwa ka dinageng tšeo diekonomī tša tšona di hlalogilego, eupša seo ga se hole tekatekano goba go akaretšwa. Go fa mohlala, dinyakišišo ka ga boithlamelo bja ka Yuropa ka tlwaelo di ela boithlamelo ka lekaleng la botšweletšing pele, eupša ka seemong sa rena, diekonomī tša Afrika di sa tiile go tša temo gomme tšona di ka lekala leo le sego la semmušo.

Kakaretšo ka ga diprotšeke ye e sa tšwago go dirwa

- Ka ntle le Dinyakišišo tša ngwaga ka ngwaga tša R&D tša ka Afrika Borwa, dinyakišišo tše pedi tša motheo di lebeletše kudu boithlamelo ka temong le ka dikgwebong tšeo di sego tša semmušo, gomme se sa tšena letsogo go tlhako ya kelo ye mpsha ya STI yeo e lego go maleba go ditlhohlo tša tšhabollo tša ka dinageng tša ka borwa. Mešomo ya go ya setšhabeng ka go dinyakišišo tše ka bobedi e phethilwe ka 2019, gomme se sa hloma bobo lokela bja tshedimošo bjo boswa bjo bo lokollotšwego ka 2021. Sehlopha sa CeSTII se tla tšwela pele go maatlafatša tshepedišo ye fao e lego gore dipotšišo tše diswa di hlohletšago tshekatsheko ya R&D ya bjale le dihlopha tša tshedimošo ka ga boithlamelo bja dikgwebo le tlhako ya dihlopha tša tshedimošo tše diswa. Se se fana ka tsebo yeo e laolago dikelo tše diswa tša STI, le mekgwa ya boithlamelo ya go rarolla bohlokwa bja melawana ye meswa ya STI.
- Ka go šomiša leano la STI la Afrika 2024, leo le hlagišago dinepo tše tshela tša tšhabollo, go akaretšwa maphelo, CeSTII e lebeletše ka fao boithlamelo bja ka nageng le mananeo a R&D a hlamilwego ka gona go rarolla dilo tše bohlokwa tše di beilwego pele.
- Mabapi le COVID-19, Sentšara ye e dirišana le Tirelo ya Dipalopalo ya Afrika Borwa ka nepo ya go nyakišiša ka ga seabe sa kiletšo ya mesepelo go šomeng ga dikhamphani, go akaretšwa seabe ka ga R&D le mošomo wa boithlamelo. Kgato ye e latelago ke ya go hlama ditlabele tše kopana tša R&D le bahlami ba boithlamelo ka Afrika Borwa ka nepo ya go ela seabe sa COVID-19 ka ga R&D tša tšona le mešomo ya boithlamelo.
- Ka maikemišetšong a go sekaseka tshedimošo ka ditsela tše diswa tša go arabela merero ye e amanago le melawana, CeSTII e šomišana le Kgoro ya Mahlale le Boithlamelo ka ga tekodišišo ya dinyakwa tša peeletšo ka dinepišo tša peeletšo ya R&D ka Afrika Borwa. Mošomo wa rena o akaretša tekodišišo ya tshedimošo ye e fetogago le maemo a tekodišišo ye nnyane le ye kgolo, ka nepo ya go šišinya le go leka mekgwa ye mekaone. Tlhamo ya lenaneo la dinyakišišo ka nepo ya go nyakišiša ka ga merero yeo e amago phihlelelo ya tshenyegelo ya bsoetšhaba ka ga palomoka ya letseno ka ga R&D gomme dinepišo tša palomoka ya letseno la ka nageng e tla latela, ka maikemišetšo a go katološa mošomo wo go ya ka dinageng tše dingwe tša ka seleteng sa SADC.

Mošomo wa rena o na le seabe go tšeyeng ga dipheto. Go fa mohlala, tshedimošo go tšwa ka go Dinyakišišo tša ngwaga ka ngwaga tša R&D ya Afrika Borwa e šomišwa go tšwela pele – ke, magareng ga tše dingwe, Panka ya Resefe, Kabinete, NACI – le ka dibopego tšeo di fapanego ka bogolo le ka nepo go tloga ka dipego tša dipalopalo, dipego tša tshekatsheko, go fihla go matlakala a go fana ka dintlha, dipoledišano ka ga melawana le melawana ya yeo e nepišitšego makalaa a phraebete le a setšhaba.

~ Ngaka Glenda Kruss, Molaodiphethiši wa Sentšara